

OSMANLI FİKİR HAYATINDA FELSEFİ BİR ÇABA: FELSEFE MECMUASI

Tayfun BARIŞ*
Derya AYBAKAN SALIYA*

ÖZET

Basın –yayın faaliyetleri içerisinde gazete yayıncılığı ile birlikte dergi/mecmua yayıncılığı da son derece önemli bir yer işgal etmektedir. Tanzimat dönemi ile birlikte batılı fikirlerin kısa sürede memleket içerisinde yerleşmesinde etkili olan dergiler; çok farklı konuları derinlemesine ele alarak halkın bilim, sanat, felsefe ve kültür sahalarında bilgi sahibi olmasını sağlamışlardır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı devletinde esmeye başlayan hürriyet rüzgârlarından dergiler de olumlu yönde etkilenmişlerdir. Bu bağlamda, düşünce yoğunluğu olan süreli yayınların ağırlıklı olarak ön plana çıkmış olduğu bu dönemdeki önemli dergilerden biri Felsefe Mecmuası'dır. Dergi, Baha Tevfik tarafından 1913 yılında İstanbul'da çıkarılmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Dergi/Mecmua, Tanzimat Dönemi, Meşrutiyet Dönemi, Felsefe*

ABSTRACT

A Philosophic Effort in Thought World of Ottoman Empire: A Philosophy Magazine

Magazine/journal broadcasting together with Newspaper broadcasting comprises one of the most important parts in media-broadcast activities. Together with the Tanzimat era journals, which have played a major role in installing western

---

* Arş. Gör. Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, tayfun.baris@hotmail.com

* Arş. Gör. Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, derya85aybakan@hotmail.com

ideas in the country with in short period of time, have provided the people information about science, knowledge, art, philosophy and culture by thoroughly analysing different subjects. During the declaration of the second Meşrutiyet these magazines were positively affected by winds of freedom that starts to set in the Ottoman Empire. With in this context, Philosophy Magazine (FELSEFE MECMUASI) was one of the most important serial publications which possess deep thoughts and ideas in that time. This magazine was first published by Baha Tevfik in 1913 in Istanbul.

Key Words: Magazine, Reformation Era (Tanzimat), Constitution Period, Philosophy.

GİRİŞ

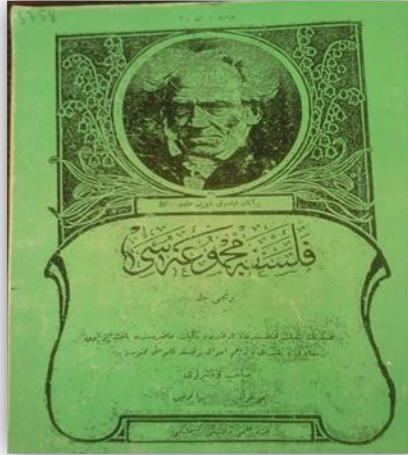
Basın-yayın faaliyetleri içerisinde gazete yayıncılığı ile birlikte dergi/mecmua yayıncılığı da son derece önemli bir yer işgal etmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki gazete yayıncılığı, Fransızların girişimleriyle de olsa 18.yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlarken, dergi yayıncılığı 19.yüzyılın ortalarından itibaren kendini göstermeye başlar. Bizdeki dergi yayıncılığı, tıpkı gazete yayıncılığında olduğu gibi yine Avrupa'dan belli bir süre sonra gelişir. Zira Avrupa'daki ilk dergiler 17.yüzyılın ikinci yarısından sonra ön plana çıkmışlardır.

Her ne kadar bu tarihsel tespitler, Türk yayın tarihinde dergiciliğin oldukça gecikmeli olarak ortaya çıktığını gösterse de bu durum, önemli bir basın faaliyeti olarak dergiciliğimizin diğer bir süreli yayın çeşidi olan gazete yayıncılığımızdan daha az önemli olduğunu göstermez. Çünkü dergiler Tanzimat dönemiyle birlikte Batılı anlamdaki fikir ve düşüncelerin son derece kısa bir sürede memleket içerisinde yerleşmesinde ve Türk dilinin daha sade ve anlaşılır bir hale gelmesinde etkili olmuşlardır. Ayrıca dergiler, hem yer vermiş oldukları nesir türünden yazırlarla Türk nesrinin gelişmesine yardımcı olmuşlar hem de pek çok değerli yazarın yetişmesine katkıda bulunmuşlardır. Dergilerin Türk basın hayatına diğer bir önemli katkısı da gazetelere oranla çok farklı konuları daha derinlemesine ele alarak halkın bilim, sanat, felsefe ve kültür sahalarında bilgisinin arttırılmasına vesile olmuş olmasıdır. Böylece basın faaliyetlerinin halk nazarındaki değer ve öneminin artması sağlanmıştır.

“Dergi” kavramının tarihesine bakıldığında, günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan bu kavramın Osmanlı Türkçesinde “mecmua”, “risale” ve “mevkute” kelimeleriyle karşılanmış olduğunu görmekteyiz. Bugünkü basın literatüründe dergi, belirli aralıklarla çıkan, belli konularda ve çeşitli yazarlar tarafından yazılmış yazılardan meydana gelen süreli yayın olarak tanımlanmaktadır. (Kaplan-Tarhan 1977:246-247)

Türk basın hayatında yayınlanan ilk dergi, Türkçe ve Fransızca olarak neşredilen *Vakâyî-i Tıbbiye*'dir (1849). Özellikle sağlık konusunda zengin bilgiler ihtiva eden bu dergiyi değerli bir devlet adamı olan, doğu ve batı kültürlerini çok iyi bilen Münif Paşa'nın Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye adına çıkardığı *Mecmua-yı Fünûn* takip etmiştir (1862). 1890'lı yıllardan sonra ansiklopedik bilgi veren dergilerin sayısında olağanüstü bir artış dikkati çeker. Meşrutiyet'in ikinci kere ilanından sonra süreli yayın sayısında azımsanmayacak bir artış görülür.

1864 tarihinde yürürlüğe konulmuş olan Matbuat Nizamnamesi, 1909 yılındaki yeni Matbuat kanunuyla yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni kanunla hürriyet ilkesine uygun olarak basın faaliyetlerine önemli esneklikler tanınmıştır. Gazete veya dergi çıkarmak için hükümetten izin ya da müsaade almak mecburiyeti kaldırılmış, sadece beyanname vermek ve karşılığında ilmühaber almak mecburiyeti konmuştur. (Dilaçar-Epikman 1952: 343-344) Bu olumlu hava dergi yayıncılığına oldukça müsait bir ortam oluşturmuş ve buna bağlı olarak bilim, sanat, iktisat ve müzik gibi belli alanlara özgü dergiler yayımlanmaya başlamıştır. Düşünce yoğunluğu olan yayınların ağırlıklı olarak ön plana çıkmış olduğu bu dönemdeki önemli dergilerden biri de inceleme alanımıza girmiş olan "Felsefe Mecmuası"dır.

Resim: 1

1. Derginin Çıkarılma Amacı

Batılı düşünürlerin felsefe, sosyoloji, psikoloji ve mantık ile ilgili eserlerinin, Türk düşünürleri üzerinde etkili olmasını sağlayan; Batı felsefesinin Türkiye'ye girmesine vasıta olan süreli yayınlardan en dikkat

çekenî olan *Felsefe Mecmuası*, 1913¹ yılında Baha Tevfik² tarafından çıkarılmıştır. *Madde ve Kuvvet* (Louis Büchner), *Tarih-i Felsefe* (Fouillee) gibi önemli eserleri de tercüme eden Baha Tevfik öncülüğünde fennî ve felsefî bilimler ile diğer beşeri bilimlerdeki eksikliği gidermek amacıyla kurulan “Tecdüdü-İlmî ve Felsefî Kütüphane”si (Bilim ve Felsefede Yenilik Kitaplığı) tarafından yayımlanan derginin sahibi Ali Fuad,³ müdürü ise Baha Tevfik’tir. Dergide yer alan bazı yazılar dışında neredeyse bütün yazılar Baha Tevfik tarafından kaleme alınmıştır. (Ülken 2005: 234-235) Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*’nın yayımlanma maksadını ve sürecini şu sözleriyle dile getirmektedir:

“Bu memlekette hakikî felsefenin ne demek olduğunu anlatmada kütüphanemizin hizmeti hatırlardadır. Tecdüdü-İlmî ve edebî diye evvelsi yıl on bir cilt neşrettik ve büyük rağbet kazandık. Geçen yıl “Yirminci Asırda Zekâ” risalesini neşre başladık. Harp (Balkan Savaşı) yayımlarımıza son verdiği gibi Zekâ’yı da iğreti olarak çıkarmamıza engel oldu. Şimdi harp bittiği için yeniden başlıyoruz. “Zekâ” için hazırlık yapılmaya kadar “Felsefe Mecmuası” adı altında ictimâî, felsefî yeniliklerden okuyuculara haber vermeyi düşündük. Dergi tamamen felsefî olmakla beraber, mümkün

---

¹ *Felsefe Mecmuası*’nın kapağında derginin yayın yılı yazmadığı için derginin çıkış tarihi ile ilgili birbirleriyle uyuşmayan rivayetler bulunmaktadır. Sözgelimi, Hilmi Ziya Ülken, derginin 1912 yılında, İstanbul’da Araks Matbaası tarafından basıldığını bildirirken (Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, 2005, s. 234.), Süleyman Hayri Bolay ise *Türkiye’de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi* (Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, s. 105) adlı eserinde derginin yayımlanma tarihinin 1911 olduğunu yazar. Rıza Bağcı ise, “Karagöz” gazetesindeki ilanlara dayalı olarak bir çıkarım yapar ve derginin kesin olarak 1913 yılında yayımlandığını belirtir (Aktaran: Feyza Ceyhan Coştu, *Felsefe Mecmuası ve Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası’nın Tahlil ve Tasnifi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s. 59)

² Baha Tevfik, özellikle II. Meşrutiyet döneminde Türkiye çapında ün kazanmış İzmirli bir yazar ve felsefecidir. Kısa hayatına rağmen bir çok kimseyi etkileyen eser ve fikirleriyle o, Tanzimat devrinde yetişmiş Beşir Fuat’tan sonra Meşrutiyet’in en dikkat çekici materyalist ve pozitivist fikir adamlarındandır. Baha Tevfik ayrıca Rehber-i İttihad-ı Osmanî Mektebi’nde felsefe hocalığı yapmış ve Türkiye’de ikinci felsefe mecmuasını çıkarmış (bu durum tartışmaya açıktır) bir şahsiyettir. Geniş bilgi için bkz. Selçuk Çıkla (2003), “Baha Tevfik’in Hayatı, Yazarlığı, Mizacı ve Felsefeciliği Muhalif, Asi ve Sıra Dışı-ı”, *Tarih ve Toplum*, S. 234, s. 51-56.

³ Turgut Çeviker’in *Karikatür Üzerine Yazılar* isimli çalışmasında yer alan bilgiler vesilesiyle, *Felsefe Mecmuası*’nın müdürlüğünü yapan Ali Fuad Bey’in *Karagöz* isimli, güldürü ve hiciv içerikli bir başka derginin daha yöneticiliğini yaptığı ve burada da Baha Tevfik’le beraber çalıştıkları anlaşılmaktadır. Çeviker, ayrıca adı geçen eserinde Ali Fuad Bey’in Türkiye’nin ilk karikatüristlerinden olduğunu yazar. (Turgut Çeviker, *Karikatür Üzerine Yazılar*, İris Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 11-15.)

olduğu kadar çeşitli olacak, methodsuz, kitapsız yüzlerce öğrencinin imdadına yetişmek için her sayıda bir forma okul dersi verecektir.” (Ülken 2005: 235)

Batı medeniyetinin üstünlüğünü felsefesinin üstünlüğü ile ilişkilendiren Baha Tevfik, o dönemlerde Türkiye’de felsefenin ve felsefecilerin içinde bulunduğu yoksulluktan dem vurmüş ve “*Bizde bir felsefe dili yoktur, ben bunu yapmaya çalışıyorum*” diyerek *Felsefe Mecmuası*’nın ilk sayısında meramını dile getirmiştir. Bu noktada felsefede özgünlüğün ve metodun önemine dikkat çeken Baha Tevfik, yaşadığı dönem içerisinde Avrupa felsefesini ezberleyen ve hiçbir metot gözetmeyen düşünürleri sert bir dille eleştirmekten çekinmemiştir:

“Bizim memleketimize Avrupa Felsefesini aktaran kimseler, gelen fikirleri olduğu gibi kabul etmektedirler. Meselâ Rıza Tevfik’in filozofluğu üzerinde duralım: Ona filozof ismi kendisi tarafından verilmiştir. Rıza Tevfik⁴, üstat edindiği kimsenin ismini dahi doğru dürüst bilmiyor. Felsefe denilen şey, fen ile o kadar kaynaşmıştır ki fenci, ilimci olmayan bir insan hiçbir zaman filozof olamaz. Bugün Avrupa’da filozof yok, âlimler vardır. Tedvin edilen eserleri ezberleyenlere bile artık âlim demiyorlar. Zira hepsi için bir metod olması gerekir. Rıza Tevfik’in böyle bir metodu olduğunu bilmiyoruz. Bir yazısında tuttuğu fikri başka bir konferansında nakzediyor. Keza Şehbenderzâde Ahmet Hilmi⁵ de filozof değildir.”⁶

Yazar, bu gibi keskin ve saldırgan hükümlerden sonra Fazıl Ahmet, Suphi Ethem gibi genç yazarların asıl yolu açtıklarından söz eder ve yalnız

---

⁴ Baha Tevfik, bu tespitinde kısmen haklı gözükmektedir. Zira feylesof lakabıyla tanınan Rıza Tevfik Bölükbaşı, öğrenimine Sion okulunda başlamış, bir süre Galatasaray Sultanisi’nde okumuş, Mülkiye’yi üçüncü sınıftayken terk etmiş ve nihayet 1891’de girdiği Tıbbiye okulundan 1899 yılında mezun olabilmıştır. Görüldüğü gibi Rıza Tevfik’in meslekî bağlamda Felsefe alanıyla herhangi bir bağı yoktur. 1913’ten sonra yayımladığı divan, koşma ve nefes tarzındaki şiirlerle şair kimliğiyle ünlenen Rıza Tevfik’in şahsî okumalarıyla ve çabasıyla belli oranda, ortalamanın üstünde felsefi bir birikime sahip olduğu da inkâr edilemez. Hatta bu tarzda kaleme aldığı makalelerin ve kitapların son derece ilgi gördüğü söylenebilir. Ancak informal olarak felsefeyle ilgilenen Rıza Tevfik’in adı geçen alanda yüzeysel kaldığı ve ciddi bir felsefi metot takip etmediği de açıktır. Geniş bilgi için bkz. Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, C. I, YKY Yayınevi, 1. b., İstanbul, 2001, s.234.

⁵ Baha Tevfik’in Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi Bey için ortaya koyduğu yargı da büyük oranda isabetli gözükmektedir. Her ne kadar Ahmet Hilmi Bey, Filibe’de temel olarak (bir müftü vasıtasıyla) İslâmî bir eğitim alarak tasavvufa (Vahdet-i vücud anlayışını benimser) meyletmiş ve bu bağlamda felsefi makaleler ile tasavvufun aşamalarını alegorik olarak ortaya koyduğu masal-hikâye karışımı eserler (A’ mâk-ı Hayâl vb.) kaleme almışsa da; onu Baha Tevfik’in ifade ettiği tarzda bir filozof saymak mümkün değildir. Geniş bilgi için bkz. Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, 24. b., Varlık Yayınları, İstanbul, 2007, s.394.

⁶ Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*, sayı: 1, Araks Matbaası, İstanbul, 1913, s. 3.

materyalizmde, ilmî felsefe yönünde gidenleri filozof olarak kabul eder. (Tevfik 1913: 3-5)

Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*'nı çıkarma amacını ve derginin hedeflerini yukarıda da yer verdiğimiz şekilde ifade etmek suretiyle, hem okuyucuyu sosyal ve felsefi alandaki yeniliklerden haberdar etmeyi, hem de öğrencilere ilmi bir metot kazandırarak onlara okul derslerinde yardımcı olmayı amaçlamıştır. Ayrıca Baha Tevfik'in bu dergiyi çıkarırken bilim dünyasını özgün, metotlu ve güncel bilgilerle buluşturmayı da kendisine ülkü edindiğini söyleyebiliriz.

Resim: 2

2. Derginin Biçim ve İçerik Özellikleri

Derginin kapak kısmında yayın yılına dair herhangi bir bilgi yer almadığı gibi hangi aralıklarla çıktığıyla ilgili de bir bilgi verilmemiştir. Ancak Baha Tevfik'in "Millileşmek Emeli" adlı yazısından anlaşıldığı kadarıyla dergi on beş günde bir çıkarılmıştır. (Çoştı 2006: 59)

Bu çalışmada incelediğimiz *Felsefe Mecmuası*, Milli Kütüphanede 1956 SA 380 numara ile kayıtlıdır. On sayıdan oluşan tek bir cilt şeklinde yayınlanan dergi, 16x23 ebadında olup, ikinci hamur kâğıda basılmıştır. Derginin en dış kapağında ve ilk sayfasında Alman filozof

Schopenhauer'un⁷ resmi bulunmaktadır. Ayrıca dış kapağın ve ilk sayfanın en altında dergiyi yayımlayan kurum olan 'Teceddüd-ü İlmî ve Felsefî Kütüphanesi" yazmaktadır. İlk sayfanın hemen arkasında "Muhtasar Felsefe" başlığı altında çok kısa bir açıklama bulunmaktadır. Bu açıklamada Felsefe Dergisi'nde Baha Tevfik tarafından tertip edilen yazıların, felsefenin hangi konu alanlarına girdikleri ve bu yazıların hangi maksat ile kaleme alındıkları belirtilmiştir. Bu kısa açıklamanın yer aldığı sayfadan sonraki kısımda "Felsefe Mecmuası" ambleminin hemen altında dergi içerisinde ele alınan konuların isimlerine yer verilmiştir. Bu sayfadan sonra "Muhteviyat" (İçindekiler) sayfası gelmektedir. Muhteviyat sayfasından sonraki sayfada yer alan "Felsefe Mecmuası" başlığının hemen altında ise "Muârizlara Hürmet, Lâ-kaydlara Merhamet" cümlesi yer almaktadır. Derginin ikinci sayısından sonra da bu cümleye ilaveten *Felsefe Mecmuası* başlığının hemen üstünde "Din gayr-ı ihtiyarı bir felsefe, felsefe ihtiyarı bir dindir" cümlesi bulunmaktadır ki bu ifadeler bize yayın heyetinin, felsefeye ve bu dergide ortaya konan görüşlere muhalif/karşı duruş sergileyebileceklere olan bakış açısını net bir şekilde göstermektedir.

---

⁷ Burada neden başka bir filozofun değil de Schopenhauer'un resminin dergiye kapak yapıldığı sorusu akla gelebilir. Elimizde bu sorunun cevabına ilişkin net bir bilgi olmadığından bu hususta ancak spekülâtif mahiyette bir iki yorum yapabiliriz. Daha önce de belirttiğimiz gibi *Felsefe Mecmuası*, materyalist bir düşünce çizgisi benimseyen, döneminin önde gelen dergileri arasında kabul edilir. Öyle ki Dergi'nin baş müellifi konumunda olan Baha Tevfik'in telif ve tercüme çalışmaları ile dergi yayıncılığı faaliyetlerinin Türkiye'ye materyalist düşüncenin girmesinde ve yayılmasında önemli bir etkisi olmuştur. Sadece Baha Tevfik değil, Ahmet Nebil, Süleyman Sırrı, Abdullah Cevdet ve Tevfik Fikret gibi diğer "materyalist" düşünürlerin yaptığı çalışmaların da Türkiye'de materyalist düşüncenin gelişimi noktasında mühim bir rol oynadığı söylenebilir. Fakat bu hususta özellikle Dr. Abdullah Cevdet'in materyalist düşüncenin Türkiye'ye girmesi ve Türkiye'de tanınması ve gelişmesi anlamında ilk modernleşme hareketini gerçekleştirdiği belirtilmesi gereken bir noktadır. Zira Abdullah Cevdet'in ilk kez 1903 yılında Kahire'de çıkardığı *İctihaddergisi* sayesinde materyalist düşünce Türkiye'de sistematik bir gelişme ve yayılma göstermiştir (Bayram Alı Çetinkaya, "Modern Türkiye'nin Felsefî Kökenleri", ss. 75-76). Türkiye'deki materyalist düşüncenin öncüsü konumunda olan Abdullah Cevdet, "siyasi mücadelesinde, kendisine siyasal liderleri değil de felsefe ile ilgilenenleri" model alan bir insandır. Bu bağlamda onun Büchner ve Schopenhauer'u birer peygamber olarak kabul etmesi (M. Ş. Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, s. 25), materyalizmin sözcülüğünü yapan *Felsefe Mecmuası*'nın Türkiye'de materyalist felsefenin öncüsü olan Abdullah Cevdet'in hayranlık duyduğu bir filozofun resmini dergiye kapak yapma ihtimalini düşündürmektedir. Yine Dergi içerisinde Baha Tevfik tarafından kaleme alınan Kant yazı dizisi göz önüne alındığında, Kant felsefesini, Kant sonrası düşünürler arasında en çok kendisinin ileri bir noktaya taşıdığını söyleyen Schopenhauer'un bu iddiasını derginin mottosu olarak benimsediğini göstermek isteyen Baha Tevfik'in, bu amaçla Schopenhauer'un resmini dergiye kapak yapmış olma ihtimali de söz konusudur.

Derginin “Muhteviyat” kısmında, sadece birinci ciltte yer alacak olan yazı başlıklarına değil, o zaman için çıkarılması planlanan ikinci cildin içindekiler kısmına da yer verilmiştir. Fakat planlandığı gibi olmamış, derginin yalnızca birinci cildi çıkarılabiliştir. Sonuç olarak *Felsefe Mecmuası*, Osmanlı Türkçesi ile yazılan ve on sayıdan oluşan tek ciltlik bir dergi şeklinde günümüze kadar ulaşmıştır. Dergi, bir cilt ve on sayıdan oluşur, fakat derginin sonunda “Mektep Dersleri” başlıklı bir ek de bulunmaktadır. Bu ek, öğrenciler için hazırlanmış olup sekiz sayıdan ve toplamında altmış dört sayfadan müteşekkildir.

Mecmuada Baha Tevfik, Suphi Erdem, Ahmet Nebil, Mehmet Necip, Naci Fikret, Mithat Cemal, Memduh Süleyman gibi fikir adamlarının makaleleri ile Ömer Seyfettin’in bazı şiirleri bulunmaktadır. Materyalizmin Türkiye’de yayılmasına ve sempatican bulmasına hizmet etmiş olduğunu söyleyebileceğimiz (Çetinkaya 2002:76) *Felsefe Mecmuası*’nda Suphi Erdem Darwinizmi ve Lamarckizmi tanıtırken, Memduh Süleyman da aynı doğrultuda “Hakiki Mürteciler ve Avrupalılaştırmak”, “Felsefe-i Edyân” başlıklı yazılar kaleme almıştır. Bunlara ek olarak Ahmet Nebil “Felsefe-i Muâşeret”, “Ricat ve Teslim”, “Arzın Menşei ve Tarihi” başlıklı makaleleriyle; Baha Tevfik ise “Felsefî Maksatlar”, “Millileşmek Emeli”, “Kant ve Felsefesi”, “Memleketimizde Ahlâk ve Amelleri” ve “Felsefe Kamusu” gibi değişik konulardaki yazılarıyla öne çıkmaktadır.

Felsefe Mecmuası’nın Türkiye’de yayımlanan ilk felsefe dergisi olup olmadığı ile ilgili birbirinden farklı fikirler öne sürülmektedir. Sözgelimi, Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* adlı eserinde “*Baha Tevfik’in Felsefe adlı dergisi, Türkiye’de ilk felsefî dergidir.*” der. (Ülken 2005:234) Mehmet Ö. Alkan da Baha Tevfik tarafından çıkarılan *Felsefe Mecmuası*’nın “*gerek amaç ve içerik, gerekse felsefeyi daha yoğun işlemesi*” nedenleriyle Türkiye’de yayımlanan ilk felsefe dergisi olarak nitelenebileceğini belirtir. (Alkan 1989: 49) Ancak Rıza Bağcı’nın bu konudaki görüşü daha farklıdır. Bağcı, Türkiye’nin ilk felsefe dergisi olarak *Felsefe Mecmuası*’nı değil, 1911 yılında Selânik’te çıkmaya başlayan “*Yeni Felsefe Mecmuası*”nı kabul etmektedir. (Çıkla 2003: 56) Bu farklı görüşlere rağmen derginin Türkiye’de yayımlanan ilk felsefe dergilerinden biri olduğu konusunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır.

Baha Tevfik’in büyük bir özveriyle çıkardığı *Felsefe Mecmuası*’nda yer alan bazı düşünceleri, onun felsefeye olan ilgisini ve felsefeyle olan işbirliğiyle neler yapmak istediğini izah etmektedir:

“*Şark ve Garp arasındaki zigzagları kesmek, Şark kaynaklarının artık yeni bir ürün veremeyeceğini ilân etmek istiyorum. Garbın hayatının üstünlüğü, felsefesinin üstünlüğü ile paraleldir. Bizde felsefenin bugünkü hali nedir? Bunu anlamak için önce felsefeyi bilmek gerekir. İlim ve fennin*

(teknik) varamadığı sahaya felsefe denir. Şu halde bugünün ilim ve fenni, dünün felsefesidir, bugünün felsefesi ise yarının ilim ve fennidir.” (Tevfik 1913: 8-12)

Hilmi Ziya Ülken, Baha Tevfik’in bu yayım faaliyetiyle, içinde bulunduğu topluma genel olarak ve kısaca felsefenin ne olduğunu anlatmaya çalıştığını, ayrıca yine Baha Tevfik’e göre hayatta gelişmenin yolunun iyi ve doğru düşünmek ile düşündüğü gibi hareket etmekten geçtiğini belirtmektedir. Ülken, Baha Tevfik’in ifadelerinden hareketle Felsefe’nin de iki temel meselesi olarak görülen mantık ve ahlâktan birincisinin iyi ve doğru düşünmeyi, ikincisinin ise iyi ve doğruya göre hareket etmeyi öğrettiğini vurgulamaktadır. (Ülken 2005: 235) O dönemki kamuoyuna yeni meseleler getiren ve bu bakımdan değerli bir düşünür olarak zikredebileceğimiz Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*’nda gerek kendi yazdığı makaleleriyle gerekse de başka yazarlar tarafından kaleme alınan ve yayımlanmasına aracılık ettiği yazılarla birbirinden önemli görüşleri/fikirleri/konuları gündeme getirmeyi başarmıştır. Felsefeyi geleceğin bilimi olarak gören Baha Tevfik öncelikle felsefe probleminin ele alınması üzerinde durur. Bu bağlamda dergide yayımlanan yazılarda felsefe-ahlâk ilişkisine değinildiğini görmekteyiz. Bu konuyla ilgili olarak Baha Tevfik’in kaleme aldığı bir yazısından yola çıkan Hilmi Ziya Ülken, Baha Tevfik’in genel olarak Yunan veya Ortaçağ teorik ahlâklarına, hatta Kant ahlâkına hücum ederek ilmî ahlâkın nasıl olması gerektiğine temas ettiğini belirtmektedir. (Ülken 2005: 237)

Felsefe Mecmuası’nda işlenen önemli meselelerden biri de Kant felsefesi olur. İmmanuel Kant hakkında geniş bir tetkik yayımlayan Baha Tevfik, burada Kant’ın *Saf Aklın Tenkidi* kitabını tahlil etmeye çalışır. Mecmuadaki önemli girişimlerden biri ise, Baha Tevfik’in *Felsefe Kamusu* tefrika etmesidir. Bu kamus da Seyit Şerif Cürcânî’nin *Tarifât*, Ebu’l-Baka’nın *Külliyat* gibi eserlerinin kopyası veya taklidi şeklinde meydana getirilmiş olan Taşköprülüzâde’nin *Mevzuat ül-Ulûm*’u tarzındaki eserlere son vermesi bakımından dikkate değerdir. Oldukça kısa olan bu sözlüğün tamamlanamadığı görülmektedir. Ancak Batı tarzında oluşturulan bir felsefe sözlüğünün ilk örneği olması açısından bu girişim son derece önemlidir. (Ülken 2005:245)

SONUÇ

Gerek bireylerin gerekse toplumların ilerleyebilmesi için felsefenin mutlaka hayatın içine dâhil edilmesi gerektiğine inanan, bu bağlamda Doğu ile Batı arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışan ve düşünmeyi daha sistemli hale getirmeyi hedefleyen Baha Tevfik, bu anlayışını yazmış olduğu ve çoğunluğunu “*Felsefe Mecmuası*”nda neşrettiği makalelerinde yoğun bir

şekilde işlemiştir. Baha Tevfik, böylece Türkiye’de felsefe sahasının anlaşılmasında ve felsefenin öneminin kavranmasında büyük bir role sahip olmuştur.

Cumhuriyet’in öncesinde yayımlanmış olan *Felsefe Mecmuası*, Cumhuriyet sonrası Türkiye’inde felsefî düşüncenin gelişmesinde, modern fikir anlayışının oluşmasında ve belirli bir düşünce geleneğinin kurulmasında önemli bir işleve sahip olmuştur.

FELSEFE MECMÛASI — MUHTEVİYAT

Birinci Cilt

Tevfik, Baha, “Birkaç Söz”, 1/1913: 1

Tevfik, Baha, “Maksad ve Meslek”, 1/1913: 1–3.

Tevfik, Baha, “Millileşmek Emeli”, 1/1913: 3–5.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Hazıra”, 1/1913: 6–8.

Haeckel, Ernest, “Kâinatın Muammaları” çev. Baha Tevfik, 1/1913: 9–13.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Muâşeret”, 1/1913: 14–16.

Tevfik, Baha, “Hâl-i Hazırın Meselesi Memleketimizde Ahlâk ve Âmilleri”, 2/1913: 17–18.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Hazıra: Akl-ı Mücerred Hakkında Tedkîkât ve İmkân-ı İlm Bahsinde”, 2/1913: 20-23.

Goethe, “Felsefî Bir Şiirin Neşren Tercümesi”, 2/1913: 23.

Haeckel, Ernest, “Kâinatın Muammaları”, çev. Baha Tevfik, 2/1913: 24–28.

Tevfik, Baha, “Tenkid-i Felsefî :Ric’at ve Teslim”, 2/1913: 29-30.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Muâşeret”, 2/1913: 31.

Tevfik, Baha, “Harekât-ı Felsefiyye”, 2/1913: 32.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Hazıra : Akl-ı Mücerred Hakkında Tedkîkât ve İmkân-ı İlm bahsinden”, 3/1913: 33-36.

Tevfik, Baha, “Felsefî Düşünüşler”, 3/1913: 36–38.

Haeckel, Ernest, “Kâinatın Muammaları”, çev. Baha Tevfik, 3/1913: 39–44.

Cemal, Mithat, “Kanunların İ’vicacı: Felsefe-i İctimâiyye”, 3/1913: 45–47.

Tevfik, Baha, “Tenkid-i Felsefî”, 4/1913: 49–55.

Haeckel, Ernest, “Kâinatın Muammaları”, çev. Baha Tevfik, 4/1913: 56–61.

Cemal, Mithat, “Kanunların İvicacı: Felsefe-i İctimâîyye”,4/1913: 62–64.

Tevfik, Baha, “Tenkid-i Felsefî”, 5/1913: 65–69.

Necib, Mehmed, “Felsefe-i Lisan: Lisanımızda Şeklî ve Mânâî Tekâmül”, 5/1913: 69–74.

Tevfik, Baha, “Felsefî Düşünüşler”, 5/1913: 74–75.

Tevfik, Baha, “Tarih-i Felsefe Hülâsaları”, 5/1913: 76.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i İctimâîyye”, 5/1913: 77–78.

Necib, Mehmed, “Muhaberât”, 5/1913: 79–80.

Edhem, Subhi, “Lamark ve Lamarkizm”, 6/1913: 81–84.

Fikret, Naci “Terbiyeye Dair”, 6/1913: 84–86.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Hazıra: Mâ-fevk-al-tabâîyyat mümkün müdür?(İrade-cebriyyet-Ahlâk)”, 6/1913: 87–90.

Haeckel, Ernest, “Kâinâtın Muammaları (İkinci Bâb: Vücudumuz nasıl teşekkül eder?)”, çev. Baha Tevfik, 6/1913: 91–93.

“Muhaberât” (Bir okuyucudan Baha Tevfik Bey’e gönderilen mektup),6/1913: 93–95.

Tevfik, Baha, “Cevâb” (Okuyucu mektubuna cevap),

Edhem, Subhi, “Lamark ve Lamarkizm”, 7/1913: 97–101.

Tevfik, Baha, “Bâtıl İtikâdlar ve Hâl-i Hazırda İzdivâc”, 7/1913: 102–105.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Hazıra”, 7/1913: 106–109.

Haeckel, Ernest, “Kâinâtın Muammaları (İkinci Bâb: Vücudumuz nasıl teşekkül eder?)”, çev. Baha Tevfik, 7/1913: 110–112.

Edhem, Subhi, “Lamark ve Lamarkizm”, 8/1913: 113–119.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Hat: Islâh-ı Hurûf Meselesi”, 8/1913: 119–122.

Fikret, Nâci, “Nâmus”,8/1913: 122–125.

Necib, Mehmet, “Felsefe-i Lisân: Lisânımızda Şeklî ve Manâî Tekâmül-Kâide-i Âhengin Felsefesi”,8/1913: 125–127.

Edhem, Subhi “Lamark ve Lamarkizm”, 9/1913:129–136.

Necib, Mehmet, “Felsefe-i Lisân: Lisânımızda Şeklî ve Manâî Tekâmül-Kâide-i Âhengin Felsefesi”,9/1913: 137–138.

Süleyman, Memduh, “Hal-i Hazırın Meselesi: Hakiki Mürteciler ve Avrupalılaşmak”, 9/1913:139–141.

Süleyman, Memduh, “Felsefe-i Edyân”, 9/1913:142–144.

Tevfik, Baha, “Felsefe-i Hâzıra:Akl-ı Amelinin Tenkîdi ve Ahlâk”,9/1913:145-148.

Tevfik, Baha, “Kant Nazarında Sanat”,9/1913:149–150.

Tevfik, Baha, “Felsefe Kamusu”, 9/1913:150–151.

Tevfik, Baha, “Felsefî Düşünüşler”,9/1913: 152.

Edhem, Subhi, “Lamark ve Lamarkizm”, 10/1913:153–157.

Tevfik, Baha, “Bir Rica”, 10/1913:157–158.

Tevfik, Baha, “Terâcim-i Ahvâl (HerbertSpenser)”, 10/1913:159–160.

Tevfik, Baha, “Felsefî Düşünüşler”, 10/1913: 160–161.

Tevfik, Baha, “Felsefe Kamusu”, 10/1913: 161–168.

Derginin Eki⁸:

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri: Felsefe Nedir?” 1/1913: 1–4.

Tevfik, Baha, “Fizyoloji (garîziyyât)”, 1/1913: 5–6.

Tevfik, Baha, “Felsefe Kamusu”, 1/1913: 7–8.

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri: Felsefe Nedir?”, 2/1913: 9–15.

Tevfik, Baha, “Felsefe Kamusu”,2/1913: 16.

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri”, 3/1913: 17–23.

Tevfik, Baha, “Felsefe Kamusu”, 3/1913: 24.

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri”,4/1913: 25–28.

Tevfik, Baha, “Arzın Menşei ve Tarihi”, 4/1913: 29–31.

Tevfik, Baha, “Felsefe Kamusu”, 4/1913: 32.

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri”,4/1913: 33–40.

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri”, 6/1913: 41–43.

Tevfik, Baha, “Bir Sâhife-i Mantık”, 6/1913: 44–48.

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri”, 7/1913: 49–52.

Tevfik, Baha, “Felsefî Düşünüşler”, 7/1913: 53.

Levi, Kemal, “606 (٦٠٦) Hakkında”,

Tevfik, Baha, “Mekteb Dersleri”, 8/1913: 57–60.

---

⁸ Felsefe Mecmuası'nın birinci ve tek cildinin sonuna eklenen, sekiz sayılı ve altmış dört sayfalık bu kısım, öğrenciler için ‘Mektep Dersleri’ adı altında bir yazı dizisi olarak yayımlanmıştır.

Doktor-ı Sâib ve Doktor Hayri Kemâl, “Âlem-i Tabâbet”, 8/1913: 61–63.

Süleyman, Memduh, “Bir Mütalaa: Cinâi Romanlar ve Hakikî Eserler”, 8/1913: 63–64.

FELSEFE MECMUASI DERGİSİNE AİT KİMLİK BİLGİLERİ

Müdürü	: Baha Tevfik
Fiyatı	: 7,5 Kuruş
Yayınlanış Süresi	: Belirsiz
Basıldığı Şehir	: İstanbul
Ser-muharriri	: Baha Tevfik
İmtiyaz Sahibi	: Ali Fuad
Dili:	: Osmanlı Türkçesi
Matbaası	: Araks
İdarehanesi ve Dağıtım Yeri	: -
Abone Şartları	: -

KAYNAKÇA

- Alkan, Mehmet Ö. (1989), “Türkiye’nin İlk Felsefe Dergisi: Felsefe Mecmuası”, Tarih ve Toplum Sayı: 66.
- Coştu, Feyza Ceyhan (2006), *Felsefe Mecmuası ve Felsefe ve İctimaiyat Mecmua’sının Tahlil ve Tasnifi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2006.
- Çetinkaya, Bayram Ali (2002), “Modern Türkiye’nin Felsefi Kökenleri”, C.Ü.İ.F. Dergisi, Sayı: 2.
- Çeviker, Turgut (1997), *Karikatür Üzerine Yazılar*, İris Yayınları, İstanbul.
- Çıkla, Selçuk (2003), “Baha Tevfik’in Hayatı, Yazarlığı, Mizacı ve Felsefeciliği Muhalif, Asi ve Sıra Dışı-I”, Tarih ve Toplum, Sayı: 234.
- Fuad, Ali-Tevfik, Baha (1913), *Felsefe Mecmuası*, İstanbul: Araks Matbaası.
- Hanioğlu, M. Ş. (1981), *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Necatigil, Behçet (2007), *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları.

- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (2001), Cilt: I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi (1952), Cilt: V, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi(1977), Cilt: II, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (2005), Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul: Ülken Yayınları.